

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA JONLI TABIAT BURCHAGI ASOSIDA TABIIY KOMPOTENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARI

Yaylovboyeva Maftuna Lochinbek qizi

Universi of Business and Science Namangan

filliali Pedagogika ta'lim yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida jonli tabiat burchagi asosida tabiiy kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Tabiatga asoslangan o'quv muhitining ahamiyati, o'quvchilarning ekologik madaniyatini rivojlantirishdagi roli va ta'lim jarayoniga integratsiyalash usullari yoritib beriladi. Maqolada jonli tabiat burchagidan foydalanish orqali kuzatish, tahlil qilish, tajribalar o'tkazish kabi kompetensiyalarni rivojlantirish metodlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, integratsiyalashgan ta'lim yondashuvlari, innovatsion texnologiyalar va ekologik loyihalar orqali o'quvchilarning tabiiy-ilmiy dunyoqarashi, ijodiy fikrlashi hamda mas'uliyat hissi qanday shakllanishi haqida fikr yuritiladi. Tadqiqot natijasida jonli tabiat burchagi ta'lim samaradorligini oshirishda muhim vosita ekani aniqlanadi va boshlang'ich ta'limda undan foydalanishning samarali mexanizmlari hamda metodik tavsiyalar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, jonli tabiat burchagi, tabiiy kompetensiyalar, ekologik tarbiya, kuzatuv va tajriba, integratsiyalashgan yondashuv.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiiy kompetensiyalarni shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biridir. Tabiiy fanlarga qiziqishni erta yoshdan shakllantirish, ekologik ongini rivojlantirish va atrof-muhitga ongli munosabatni tarkib toptirish jamiyat barqarorligi uchun katta ahamiyatga ega. Ushbu jarayonda amaliy mashg'ulotlar va tajribaviy o'rganish muhim o'rin tutadi. Shu nuqtayi nazardan, jonli tabiat burchagidan foydalanish tabiiy kompetensiyalarni shakllantirishning samarali usullaridan biri hisoblanadi. Jonli tabiat burchagi – bu o'quvchilarga tabiatni bevosita kuzatish va o'rganish imkonini beruvchi muhitdir. Unda turli o'simliklar, hayvonlar va boshqa tabiiy obyektlar mavjud bo'lib, bolalar tabiiy jarayonlarni bevosita kuzatib, o'z bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishadi. Ushbu amaliy yondashuv bolalarning mustaqil tadqiqotchilik qobiliyatini oshirib, ularning tabiiy fanlarga bo'lgan qiziqishini orttiradi. Shuningdek, jonli tabiat burchagi orqali ekologik tarbiya ham olib borilib, o'quvchilarda tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabat shakllanadi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi – jonli tabiat burchagi asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining tabiiy-ilmiy kompetensiyalarini shakllantirish mexanizmlarini o'rganish va samarali metodlarni aniqlashdir. Tadqiqot

davomida tabiiy bilimlarni rivojlantirishga yordam beruvchi pedagogik yondashuvlar, interaktiv metodlar va innovatsion texnologiyalar ko‘rib chiqiladi. Bu yo‘nalishdagi izlanishlar boshlang‘ich ta‘lim jarayonini yanada samarali tashkil etishga va tabiiy fanlarga bo‘lgan qiziqishni oshirishga xizmat qiladi.

Tabiiy kompetensiyalar – o‘quvchilarning atrof-muhitni tushunishi, tabiiy jarayonlarni kuzatish va tahlil qilish, ilmiy-tadqiqot asosida fikr yuritish, ekologik ong va mas‘uliyat hissini shakllantirishga qaratilgan bilim, ko‘nikma va malakalar majmuidir. Ushbu kompetensiyalar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- Atrof-muhitni anglash – o‘quvchilar tabiat va undagi hodisalar to‘g‘risida asosiy bilimlarga ega bo‘lishi.
- Tabiiy jarayonlarni kuzatish – jonli va jonsiz tabiatni o‘rganish, mavsumiy o‘zgarishlarni tushunish.
- Tajriba o‘tkazish – ilmiy izlanish va kuzatuvlar orqali tabiiy qonuniyatlarni aniqlash.
- Ekologik mas‘uliyatni shakllantirish – tabiatni asrash va muhofaza qilishga bo‘lgan ongli munosabatni rivojlantirish.

Tabiiy kompetensiyalar insonning butun hayoti davomida muhim bo‘lib, boshlang‘ich ta‘limda bu ko‘nikmalarni shakllantirish o‘quvchilarning kelajakda ilmiy va ekologik tafakkurini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang‘ich sinfda tabiiy kompetensiyalarni shakllantirish o‘quvchilarning ilmiy fikrlashini rivojlantirish, ekologik ongni shakllantirish va tabiatga bo‘lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tabiiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun turli innovatsion yondashuvlar, amaliy mashg‘ulotlar va ekologik tarbiya usullari qo‘llaniladi. Quyida ushbu jarayonning asosiy mexanizmlari bayon etiladi.

Innovatsion metodlar

Zamonaviy ta‘limda tabiiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun quyidagi innovatsion yondashuvlar samarali hisoblanadi:

- STEAM yondashuvi – tabiiy fanlar (Science), texnologiya (Technology), muhandislik (Engineering), san‘at (Arts) va matematika (Mathematics) integratsiyasi orqali o‘quvchilarning ilmiy-tadqiqot ko‘nikmalarini rivojlantirish. Masalan, bolalar o‘simliklarning o‘sish jarayonini kuzatib, bu jarayonni grafikalar yoki rasm chizish orqali ifodalaydilar.
- Loyiha asosida ta‘lim – o‘quvchilar o‘z ekologik loyihalarini yaratishlari orqali o‘rganish jarayoni mustaqil va ijodiy shaklda kechadi. Masalan, “Maktab bog‘i” loyihasi doirasida bolalar o‘simliklar ekish va ularning o‘sish jarayonini kuzatishlari mumkin.

- Gamifikatsiya (o'yinlashtirish) – tabiiy fanlarni qiziqarli o'yinlar orqali o'rgatish. Masalan, "Ekologik izquvarlar" o'yini orqali o'quvchilar atrof-muhit muammolarini topish va ularga yechim taklif qilish bo'yicha mashq qilishadi.

Amaliy mashg'ulotlar

Tajribaga asoslangan ta'lim tabiiy fanlarni o'rganishda eng samarali usullardan biridir. Quyidagi amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi:

- O'simliklarni ekish va ularni parvarish qilish – o'quvchilar gul yoki sabzavot ekish orqali o'simliklarning o'sish jarayonini bevosita kuzatish imkoniga ega bo'ladilar.
- Iqlim va ob-havo o'zgarishlarini kuzatish – o'quvchilar harorat, namlik, yog'ingarchilik miqdorini kuzatib, natijalarni taqqoslash orqali ilmiy xulosalar chiqaradilar.
- Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha faoliyatlar – suvni tejash, chiqindilarni qayta ishlash, energiya tejovchi texnologiyalarni qo'llash bo'yicha amaliy mashg'ulotlar o'tkaziladi.

Ekologik tarbiya va mas'uliyatni oshirish

O'quvchilarning ekologik ongini rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshiriladi:

- O'quvchilarda tabiatni asrashga bo'lgan ongli yondashuvni shakllantirish – darslarda ekologik muammolar, muhofaza qilinishi lozim bo'lgan hayvon va o'simlik turlari haqida ma'lumot berish.
- Tabiatni muhofaza qilish bo'yicha tadbirlar tashkil etish – daraxt ekish aksiyalari, chiqindilarni ajratish va qayta ishlash bo'yicha loyihalar o'quvchilarning tabiatga bo'lgan mas'uliyat hissini oshiradi.

Tabiiy kompetensiyalarni shakllantirish o'quvchilarning atrof-muhitni tushunishi, ilmiy fikrlash va ekologik ongini rivojlantirishga xizmat qiladi. Innovatsion metodlar, amaliy mashg'ulotlar va ekologik tarbiyani o'z ichiga olgan tizimli yondashuv orqali bolalarning tabiiy fanlarga bo'lgan qiziqishi ortadi va ular tabiatga ongli munosabatda bo'lishni o'rganadilar.

Jonli tabiat burchagi boshlang'ich sinf o'quvchilarining tabiiy bilimlarini boyitishda samarali vosita bo'lib, ularning atrof-muhit haqidagi tushunchalarini chuqurlashtirishga yordam beradi. Innovatsion yondashuvlar, xususan, STEAM, loyiha asosida ta'lim va gamifikatsiya usullari tabiiy kompetensiyalarni shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchilarning ilmiy-tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirish, tabiatga bo'lgan qiziqishini oshirish va ekologik ongni shakllantirish mumkin. Ekologik tarbiya dasturlari yordamida o'quvchilarda tabiatni asrashga bo'lgan mas'uliyat hissini shakllantirish va ularda ekologik muammolarni tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish zarur. **Ushbu**

tavsiyalarni amalga oshirish orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiiy fanlarga bo'lgan qiziqish va bilimlar yanada oshadi hamda ekologik ong shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dewey, J. (1938). Tajriba va ta'lim. Nyu-York: Macmillan.
2. Piaget, J. (1952). Bolalarda aql-idrokning shakllanishi. Nyu-York: W. W. Norton & Company.
3. Vygotskiy, L. S. (1978). Jamiyatdagi ong: Yuqori psixologik jarayonlar rivojlanishi. Kembrij, MA: Harvard University Press.
4. Bruner, J. S. (1966). Ta'lim nazariyasiga tomon. Kembrij, MA: Harvard University Press.
5. Gardner, H. (1983). Aqlning turli turlari nazariyasi. Nyu-York: Basic Books.
6. Montessori, M. (1912). Montessori usuli: "Bolalar uylari"da qo'llaniladigan ilmiy pedagogika. Nyu-York: Frederick A. Stokes Company.
7. Wilson, E. O. (2002). Hayot kelajagi. Nyu-York: Alfred A. Knopf.
8. Novak, J. D. (1998). Bilimni o'rganish, yaratish va qo'llash: Maktab va kompaniyalarda kontseptual xaritalar vositasi sifatida. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
9. Orr, D. W. (1994). Yerdagi ong: Ta'lim, atrof-muhit va inson istiqboli haqida. Vashington, DC: Island Press.
10. UNESCO (2017). Barqaror rivojlanish maqsadlari uchun ta'lim: O'quv maqsadlari. Parij: UNESCO Publishing.